Afrika'da Devlet Dışı Aktörler Yıllığı

2025

Kuzey Afrika, Sahel
ve Afrika Boynuzu

Editörler: Kemal İnat & Talha İsmail Duman

Pınar Yayınları
Bereketzade Mah. Okçu Musa Cad. No: 11/3
Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 293 90 41
www.pinaryayinlari.com bilgi@pinaryayinlari.com
Yayınevi Sertifika No: 45508

Afrika'da Devlet Dışı Aktörler Yıllığı 2025
Kuzey Afrika, Sahel ve Afrika Boynuzu
Ed. Kemal İnat -Talha İsmail Duman

copyright 2025 © pınar yayınları

Pınar Yayınları ◆ 617
Güncel ◆ 23
ISBN 978-975-352-984-6

Birinci Baskı Ekim 2025

YAYINA HAZIRLAYAN Asım Öz
KAPAK Ömer Faruk Yıldız
SAYFA DÜZENİ Tekin Öztürk

BASKI ACK Ajans
Mahmutbey Mah. Taşocağı Yolu Cad.
Ağaoğlu 212 Myoffice No: 344
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 53569

AFRİKA'DA DEVLET DIŞI AKTÖRLER YILLIĞI 2025

Kuzey Afrika, Sahel ve Afrika Boynuzu

EDİTÖRLER Kemal İnat -Talha İsmail Duman

45.YIL

İçindekiler

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ: AFRİKA'DA DEVLET DIŞI AKTÖRLER
Talha İsmail Duman 9

BİRİNCİ BÖLÜM
AFRİKA BOYNUZU VE SAHEL BÖLGESİNDEKİ DEVLET DIŞI AKTÖRLER 21

EŞ-ŞEBAB: İSLAMİ HAREKETTEN TERÖR ÖRGÜTÜNE UZANAN YOL
Kemal İnat 23

BOKO HARAM: RADİKALLEŞME SÜRECİ, ÖRGÜTSEL BÖLÜNMELER VE YAPISAL KRİZLER
Talha İsmail Duman 47

MNLA/FLA: MALİ İÇ SAVAŞI VE AZAVAD'DA BAĞIMSIZLIK ARAYIŞI
Muhammed Yasir Bodur 67

JNIM: EL-KAİDE'NİN BATI AFRİKA KOLU
Vahap Yıldız 89

ISWAP: DEAŞ'IN BATI AFRİKA KOLU
Mahmut Cihat İzgi 107

HIZLI DESTEK KUVVETLERİ: SUDAN'DA DEVLETE MEYDAN OKUYAN PARAMİLİTER GÜCÜN ANATOMİSİ
Melih Yıldız 131

OROMO KURTULUŞ CEPHESİ: BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ İLE TERÖRİZM ARASINDA
İsmail Öztürk 145

İKİNCİ BÖLÜM
KUZEY AFRİKA'DAKİ DEVLET DIŞI AKTÖRLER 165

MISIR MÜSLÜMAN KARDEŞLER HAREKETİ: SÜRGÜNDE AKTİVİZM
Muhammad Soliman Alzawawy 167

NAHDA HAREKETİ: TUNUS'TA İSLAMİ KİMLİK, SİYASALLAŞMA VE BASKI DÖNGÜSÜ
Hatice Rumeysa Dursun 183

ADALET VE İHSAN HAREKETİ: FAS'TA BARIŞÇIL MUHALEFET
Abdüssamet Pulat 199

POLİSARİO: BATI SAHRA'DA EGEMENLİK ARAYIŞI
Mustafa Yasir Kurt 209

LİBYA ULUSAL ORDUSU: KURULUŞU, YÜKSELİŞİ VE ASİMETRİK İTTİFAK AĞLARI
Furkan Polat 227

AQIM: KUZEY AFRİKA EL-KAİDESİ
Berkan Özgür 241

YAZARLAR HAKKINDA 253
DİZİN 257

ÖNSÖZ

Afrika, gerek ekonomik ve siyasi gerekse akademik açıdan Türkiye'nin geç ilgi duyduğu bölgelerden birisidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu kıtanın bir kısmında yüzyıllara varan hâkimiyeti ya da nüfuzu düşünüldüğünde bu ilgisizlik ve ihmal anlaşılır değildir. Ekonomik ve askerî kapasitedeki yetersizlikler ile siyasi vizyon eksikliğinin bu ihmalin önemli nedenleri arasında yer aldığı söylenebilir. Son dönemde her üç alandaki iyileşmelerle birlikte Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisinde de ciddi oranda artış gözleniyor.

Kuzey Afrika, Sahel bölgesi ve Afrika Boynuzu'ndaki devlet dışı aktörleri ele alan bu kitap da Türkiye'deki Afrika konulu akademik çalışmalara katkı sağlamayı ve alandaki eksikliği gidermeye yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Afrika'nın yaklaşık yarısını kapsayan söz konusu bölgeler Osmanlı İmparatorluğu'nun doğrudan yönettiği veya bir şekilde ekonomik ve askerî nüfuzunun uzandığı yerler olarak Türkiye için de önemli bölgelerdir. Afrika, çok sayıda ülkenin yer aldığı büyük bir kıta olduğu için bu çalışma kıtanın tamamını değil Osmanlı ile ilişkilendirilen söz konusu bölgeleri konu edinmiştir. Bu yönüyle kitap, aslında Sakarya Üniversitesi bünyesinde oluşturulan Afrika Çalışmaları programının çalışma alanıyla da örtüşen bir bölgeyi kendisine konu ediniyor. Kitaptaki makalelerin yazarları da büyük ölçüde aynı programın mensuplarından oluşuyor.

Afrika'da Devlet Dışı Aktörler Yıllığı, adından da anlaşılacağı üzere, Afrika'nın yukarıda değinilen bölgelerindeki devlet dışı aktörlere dair gelişmeleri her yıl incelemeyi amaçlayan bir yıllık çalışmasıdır. Afrika siyasetinde, güvenliğinde, ekonomik ve toplumsal yapısında etkili olan devlet dışı aktörlerin hangilerinin seçildiğine baktığımızda, "silahlı örgütler" ve "sivil toplum kuruluşları" olmak üzere iki ana kategoriyle karşılaşırız. Sivil toplum örgütleri her durumda şiddetten uzak dururken silahlı örgütlerin temel faaliyetlerini güç ve şiddet kullanımı oluşturmaktadır. Ancak kitabın konusunu oluşturan silahlı örgütleri de ikiye ayırmak mümkündür. Birinci alt kategoride sivilleri de hedef alan terör eylemleri gerçekleştirdikleri ve/ya küresel terör örgütlerine bağlılıklarını ilan ettikleri için "terör örgütleri" diye sınıflandırılmayı gerektiren örgütler vardır. İkinci alt kategoride, genellikle devlet otoritesine silahlı güç kullanımıyla meydan okudukları için meşruiyetleri sorunlu, fakat sivilleri hedef almaktan kaçındıkları için eylemlerinin terörist niteliği de tartışmalı örgütler yer almaktadır. Kitabın konusunu oluşturan devlet dışı aktörleri motivasyonları ya da faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları coğrafya açısından da farklı kategorilere ayırmak mümkündür ki motivasyonları açısından bakıldığında dinî, etnik ya da güç motivasyonlu, coğrafi açıdan bakıldığında ise Kuzey Afrika, Sahel ve Afrika Boynuzu odaklı örgütler ya da toplumsal hareketlerden bahsedilebilir.

Uzun soluklu bir serinin ilk eseri olan bu kitabın Türkiye'deki Afrika Çalışmaları alanına katkıda bulunmasını, gerek bu alanda çalışan akademisyenlere gerekse Afrika'ya ve devlet dışı aktörler konusuna ilgi duyan genel okuyucuya faydalı olmasını diliyoruz. Kitabın ortaya çıkmasına katkıda bulunan yazarlarımıza ve basılıp okuyucuya ulaştırılmasına destek veren Pınar Yayınlarına teşekkür ediyoruz.

KEMAL İNAT
TALHA İSMAİL DUMAN

AFRİKA'DA DEVLET DIŞI AKTÖRLER

TALHA İSMAİL DUMAN

Kolonyal devletlerin doğal kaynakları yoğun bir şekilde sömürdüğü ve toplumsal-siyasal istikrarsızlığın başlıca kaynağı hâline geldiği Afrika kıtasında, bağımsızlık süreçleri başlangıçta yeni bir düzen inşası umutlarını beslemiştir. Bağımsızlık kazanan ülkelerde, hem uzun yıllar süren kolonyal tahakkümün ardından toplumsal düzenin tesisi hem de "kalkınma" imkânlarının oluşturulması yönünde önemli beklentiler ortaya çıkmıştır.[1] Fakat ülke sınırlarının inşası bağlamında yaşanan anlaşmazlıklar ve eski sömürgeci güçlerin dolaylı yollarla nüfuzlarını sürdürme çabaları, bu beklentilerin aksine, Afrika ülkelerinde yönetim zafiyetlerinin ve siyasal istikrarsızlığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece, bağımsızlığın ilk yıllarına damga vuran idealler yerini hızla toplumsal ve siyasal memnuniyetsizliklere bırakmış; dış aktörlere artan bağımlılık, büyük güçlerin Afrika üzerindeki müdahalelerini daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Söz konusu tablo, çeşitli seçim süreçlerinin başarıyla yönetilmesi ve kurumsal düzene ilişkin başarılar bağlamındaki olumlu süreçlerin arka planda kalmasını ve Afrika'nın "karanlık kıta" olarak adlandırılmasını beraberinde getirmiştir.[2]

Bu dönemde ortaya çıkan yönetim sorunları, yalnızca kolonyal mirasla hesaplaşma ekseninde iç aktörler arasındaki

1 Victor H. Mlambo. "Unravelling Africa's Misgovernment: How State Failures Fuel the Emergence of Violent Non-state Actors: Selected Case Studies", *Cogent Social Sciences*, cilt: 9, sayı: 1, 2023, s. 1-2.

2 Caroline Varin, "Introduction", Caroline Varin - Dauda Abubakar (der.), *Violent Non-State Actors in Africa: Terrorists, Rebels and Warlords,* Palgrave Macmillan, Cham/İsviçre, 2017, s. 1.

rekabeti körüklemekle kalmamış; birçok ülkede sivil yönetimlerin yerine askerî düzenlerin hâkim olduğu ve darbelerin neredeyse rutin hâle geldiği siyasal tıkanıklıkları da doğurmuştur.[3] Merkezî hükûmetlerin siyasal düzen kurma kapasitesinin yanı sıra altyapı hizmetleri sunma konusundaki yetersizlikleri, kayırmacılığın ve patronaj ilişkilerinin öne çıktığı, ekonomik eşitsizliklerin derinleştiği bir ortam yaratmıştır.[4] Özellikle daha kırsalda yaşayan halkların, merkezî yönetim tarafından temsil edilmediklerine dair inançları devlet haricindeki alt aktörlerin yerel düzeyde daha fazla ön plana çıkmasına yol açmıştır. Diğer yandan, etnik-sosyolojik dinamikler hesaba katılmadan oluşturulan ülke sınırları, krizlerin sadece ulusal ölçekle sınırlı kalmayıp bölgesel düzlemde yaygınlaşmasına ve çok katmanlı çatışma alanlarının oluşmasına sebep olmuştur.[5] Benzer şekilde, radikal dinî grupların ortaya çıkan bu hoşnutsuzlukları araçsallaştırarak kendi düzen tahayyüllerini alternatif yol olarak sunmaları, söz konusu çatışmaların derinleşmesine yol açmıştır. Etnik temelli hareketler, genellikle dışlanmışlık algısıyla kendi kimliklerine dair taleplerini dile getirirken; algısal dinî ideolojiyi merkeze alan aktörler ise şiddeti meşrulaştırmak için dinî söylemleri kullanarak toplumsal ve coğrafi hâkimiyet arayışına girmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2023 yılı verilerine göre, şiddet içerikli çatışmalar başta olmak üzere yönetim krizleri ve ekonomik sorunlar gibi kronikleşen meseleler sebebiyle Sahra Altı Afrika'da 44 milyon kişinin yerinden edildiği rapor edilmiştir.[6]

Bu şartlar altında, Afrika'da farklı biçimlerde devlet dışı aktörler ortaya çıkmıştır. Kuzey Afrika gibi siyasal düzenin

3 Patrick J. McGowan, "African military coups d'état, 1956–2001: frequency, trends and distribution", *The Journal of Modern African Studies*, cilt: 41, sayı: 3, 2003, s. 339-370.

4 Mlambo. "Unravelling Africa's Misgovernment", s. 3.

5 Christopher Changwe Nshimbi - Inocent Moyo, "Borders, Human Mobility, Integration and Development in Africa: An Introduction", Christopher Changwe Nshimbi - Inocent Moyo (der.), *Borders, Mobility, Regional Integration and Development Issues, Dynamics and Perspectives in West, Eastern and Southern Africa*, Springer, Cham/İsviçre, 2020, s. 7-8.

6 Aimée-Noël Mbiyozo, "Record numbers of displaced Africans face worsening prospects", *Institute for Security Studies*, Şubat 2023.

görece oturduğu ülkelerde, bu aktörler genellikle toplumsal hareketler ve siyasi partiler etrafında örgütlenen sivil oluşumlar olarak şekillenmiştir. Ancak Sahra Altı Afrika'da güvenlik boşluklarının ve sosyoekonomik krizlerin daha derin olduğu bölgelerde, şiddete başvuran örgütlerin yükselişi dikkat çekmektedir. Farklı saiklerle ortaya çıkan bu yapıların kimi zaman ortak hedefler bağlamında iş birliği içerisinde hareket etmeleri, örgütsel geçişlerin varlığını göstermenin yanı sıra, bu örgütlerin arasında yaşanması muhtemel çatışmaların da habercisi konumundadır. Ayrıca, devlet otoritesinde yaşanan çözülmelerin bazı mahalli ve ulusal düzeydeki yöneticilerin devlet dışı aktörlere dolaylı destekler sunmasına yol açması,[7] çözümün daha da zorlaşmasına ve mevcut düzen dâhilinde Afrika'nın pek çok bölgesindeki sorunların müzminleşmesine katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, yer altı kaynaklarının bolluğu ve kıtanın ekonomik potansiyeli, uluslararası güçlerin Afrika'daki etki alanlarını korumak için silah satışları, yatırım projeleri ve dolaylı müdahaleler gibi yollarla varlıklarını sürdürmelerine neden olmaktadır. Bu angajmanlar, kıtanın istikrarını sağlamaktan ziyade, mevcut kaos düzeninde büyük güçlerin kendilerini "hizmet sağlayıcı" olarak sunmaları ve Afrika ülkelerinin doğal ve beşeri kaynaklarından faydalanmaları sonucunu doğurmaktadır.[8]

Bu karmaşık denklem, Afrika'nın farklı bölgelerinde devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması için elverişli bir zemin yaratmış ve farklı amaç ve araçlar etrafında hareket eden yüzlerce aktörün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Söz konusu aktörleri yakından incelemek, Afrika kıtasındaki askerî ve siyasi dinamikleri anlamak ve bölgesel gerilimlerin fay hatlarını açığa çıkarmak açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, uzun soluklu bir takip sürecinin ilk ürünü olan elinizdeki kitap, kıtada öne çıkan devlet dışı aktörleri mercek altına almaktadır. Bu hare-

7 "We have Boko Haram informants among politicians, soldiers – Zulum", *Punch*, 21 Mayıs 2025.

8 Dauda Abubakar, "The Role of Foreign Actors in African Security", Hussein Solomon - Jude Cocodia (der.), *African Securtiy in the Anthropocene*, Springer, Cham/İsviçre, 2023, s. 126-128.

ketlerin hangi kriterler temelinde seçildiğini ele almadan önce, devlet dışı aktörlerin ne olduğuna ve hangi yapıların bu sınıfta değerlendirildiğine dair genel bir çerçeve sunmak yerinde olacaktır.

Devlet Dışı Aktörler

Uluslararası ilişkiler literatüründe uzun süre boyunca realist perspektifin etkisiyle "devlet", uluslararası siyasetin temel aktörü olarak kabul edilmiş ve devlet dışındaki aktörler yeterince dikkate alınmamıştır. Her ne kadar günümüzde de devletler ve dolayısıyla hükûmetler, uluslararası ilişkilerde en önemli aktör ve karar alma süreçlerinde nihai otorite olarak görülse de,[9] devlet dışı aktörlerin uluslararası siyasette ve politika yapımında önemli roller üstlendiği kabul edilmeye başlanmıştır. Wagner'in tanımına göre, devlet dışı aktörler, devletin resmî otoritesine bağlı olmayan, ancak yerel ve uluslararası düzeyde politika üreten veya politikayı etkileyen bireyler ve örgütlerdir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında bu aktörlerin etkisi artmış, devletlerin tek hâkim olduğu uluslararası sistem çok oyunculu ve çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte, devlet dışı aktörlerin rolü daha da güçlenmiş ve devletlerin günlük işleyişinde kritik bir konum kazanmaya başlamıştır.[10] Afrika örneğinde ise, devlet dışı aktörlerin yükselişi, sömürge döneminden miras kalan sınırlar ve post-kolonyal devlet elitlerinin halkın ihtiyaçlarına kayıtsız kalması sebebiyle oluşan meşruiyet boşluğu ile doğrudan bağlantılıdır.[11] Bu meşruiyet eksikliği, halkın temel hak ve hizmetlere erişiminde ciddi sorunlar yaratmış ve alternatif otoritelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece, yerel düzeyde kimi zaman toplumsal yapılara kimi zaman ise şiddet araçlarına dayanan hareketler ve/veya örgütler, siya-

9 Mlambo. "Unravelling Africa's Misgovernment", s. 3.

10 Markus Wagner, "Non-State Actors", Rüdiger Wolfrum (der.), *Max Planck Encyclopedia of Public International Law,* Oxford University Press, Oxford, 2009.

11 Mlambo. "Unravelling Africa's Misgovernment", s. 3-4.

sette doğrudan ya da dolaylı olarak daha etkin aktörler hâline gelmiştir.

Ataman'a göre devlet dışı aktörler iki ana kategoride tasnif edilmektedir: Uluslararası hükûmetler arası örgütler (HAÖ) ve uluslararası hükûmet dışı örgütler/sivil toplum kuruluşları (HDÖ). Devletlerin kendi çıkarlarını korumak ve iş birliğini artırmak için kurdukları resmî kuruluşlar olan HAÖ'ler; devlet egemenliğini esas almakta, genelde güçlü devletlerin tercihlerine göre şekillenmekte ve karar alma süreçlerinde bu devletlerin baskın rolü öne çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) gibi küresel düzeyde, Afrika Birliği gibi bölgesel düzeyde faaliyet gösteren bu örgütler, uluslararası rejimlerin normlarını belirlemekte ve özellikle küçük devletlerin uluslararası siyasete dair bilgiye erişmek için tek başlarına harcayacakları çaba ve kaynak ihtiyacını azaltmaktadır. HDÖ'ler ise devletlerin değil, bireylerin ve toplumsal güçlerin inisiyatifiyle oluşturulan kuruluşları temsil etmektedir. Bu örgütler arasında, iş dünyasını temsil eden yapılar olduğu gibi, halk temelli hareketler ve hatta devlete doğrudan karşıt olan yapılar da bulunmaktadır. Küreselleşme süreçleriyle birlikte sayıları hızla artış gösteren bu aktörler, yalnızca devlet içi siyasal-iktisadi dengeleri değil, aynı zamanda uluslararası politikayı da derinden etkilemektedir. Ataman'ın beşe ayırdığı HDÖ sınıflamasında, çok uluslu şirketler küresel ticaretin baş aktörleri olarak devletlerin ekonomik bağımsızlığını aşındırırken, ulusal kurtuluş hareketleri etnik veya dinî kimlik temelli bağımsızlık talepleriyle devletlerin sınırlarını sorgulamaktadır. Epistemik topluluklar ise bilgi ve uzmanlık temelli olarak devlet politikalarına yön vermekte; çevre veya deniz kirliliği gibi çeşitli konularda politika üretmektedir. Dördüncü grup olarak, dinî ve insani yardım kuruluşları ise sosyal değerleri koruma ve yardımlaşma bağlamında küresel toplumun vicdanını temsil etmektedir. Son olarak, terörist gruplar ve uyuşturucu kaçakçılığı yapan şebekeler ise devletin şiddet ve egemenlik tekeline doğrudan meydan okuyan yasa dışı ağları oluşturmaktadır.[12]

12 Muhttin Ataman, "The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States", *Alternatives*, cilt: 2, sayı: 1, 2003, s. 43-59.

Devlet dışı aktörlerin tasnifine ilişkin geniş çaplı bu yaklaşım, Afrika bağlamında da önemli bir karşılık bulmaktadır. Toplumsal hareketlerden silahlı yapılara kadar uzanan devlet dışı aktör çeşitliliği, yalnızca sivil mücadeleden silahlı çatışmaya yönelmenin sebeplerini anlamayı değil, aynı zamanda şiddete başvuran aktörlerin kendi içinde sınıflandırılmasını da gerekli kılmaktadır. Hazen'in Nijerya'daki Nijer Deltası Halkının Gönüllü Gücü (NDPVF) örneği üzerinden geliştirdiği yaklaşım, bu süreci açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.[13] Hazen, silahlı grupları toplumsal hareketlerin özel bir türü olarak görmekte ve bu örgütleri, siyasi hedeflere ulaşmak için şiddeti düzenli bir yöntem hâline getirmiş yapılar olarak tanımlamaktadır. Ona göre, bir hareketin radikalleşme sebepleri arasında hükûmetlerin talepleri karşılamaya isteksizliği, protestolara sert cevaplar vermesi, ideolojik değişimlerle şiddeti meşru görmeye başlayan bir anlayışın gelişmesi, kaynakların sınırlı olması sebebiyle ortaya çıkan rekabet ve hareketin varlığının tehdit altında algılanması gibi unsurlar öne çıkmaktadır.[14]

Hazen bu dönüşüm sürecini açıklamak için "protesto döngüsü modeli"ni önermektedir. Bu modele göre dört faktör belirleyicidir: siyasi fırsatlar, çerçevelendirme, kaynak mobilizasyonu ve grup rekabeti. Siyasi fırsatlar açısından bakıldığında, devletin baskıcı tutumları veya siyasi katılıma izin vermemesi, toplumsal hareketleri barışçıl yollar yerine silahlı mücadeleye yöneltebilmektedir. Çerçevelendirme, hareketin düşmanlarını ve sorunlarını nasıl tanımladığını ve çözüm yollarını nasıl meşrulaştırdığını göstermektedir. Bu noktada silahlı mücadeleyi toplumsal değişim için meşru bir araç olarak sunmak, doğrudan bu faktörle bağlantılıdır. Kaynak mobilizasyonu, hareketin ihtiyaç duyduğu insan gücünden finansmana kadar tüm imkânları içermektedir. Hazen bunu genişleterek doğal kaynakların satışı ya da dış aktörlerin desteği gibi yolları da

13 Talha İsmail Duman, *Ortadoğu'daki İslâmî Hareketlerin Siyasal Entegrasyonu: Mısır İhvanı, Hizbullah ve Hamas Örnekleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya, 2023, s. 66.

14 Jennifer M. Hazen, "From Social Movement to Armed Group: A Case Study from Nigeria", *Contemporary Security Policy*, cilt: 30, sayı: 2, 2009, s. 283.

hesaba katmaktadır. Son olarak grup içi rekabet, kaynakların sınırlı olduğu ortamlarda farklı gruplar arasında çatışmaları artırmakta; bu da bazı grupların diğerleri üzerinde hâkimiyet kurma amacıyla şiddete başvurmasına yol açabilmektedir.[15] Ancak, Hazen'e göre, bir hareketin silahlı gruba dönüşmesinde hareket içindeki rekabetler etkili olsa da şiddetin tercih edilmesinde hareketin siyasi ideolojisi daha belirleyici olmaktadır.[16]

Bu çalışma kapsamında devlet dışı aktörler, "toplumsal hareketler", "etnik motivasyonlu silahlı örgütler", "dinî motivasyonlu silahlı örgütler" ve "güç ve iktidar mücadelesi motivasyonlu silahlı örgütler" olmak üzere dört ana kategori altında ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, hem "toplumsal hareket" hem de "devlet dışı silahlı aktörler" (DDSA) kavramlarının daha açık ve sistematik biçimde tanımlanması yerinde olacaktır. Toplumsal hareket kavramı, literatürde görece daha geniş bir uzlaşıya sahip olup, farklı kuramsal yaklaşımlar arasında temel çerçevede büyük ölçüde kabul gören bir tanım etrafında şekillenmektedir. Bu çalışmada da takip edilecek tanıma göre, toplumsal hareket; siyasal veya kültürel bir çatışma zemininde ortaya çıkan, birden fazla birey, grup ve/veya organizasyon arasında paylaşılan kolektif bir kimliğe dayanan enformel etkileşimler ağıdır.[17] DDSA ise kuramsal olarak daha tartışmalı bir zemine oturmakta, bu aktörlere dair literatürde yeknesak bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, genel kabul gören yaklaşımlara göre DDSA'lar; belirli bir ideolojik yönelime sahip, siyasal hedefler doğrultusunda şiddet kullanan ve belirli bir örgütsel yapıya sahip silahlı yapılanmalardır. Bu çalışmada temel referans noktası olarak alınacak olan Yeşiltaş ve Kardaş'ın tanımına göre ise DDSA, belirli bir coğrafi alanda etkin ve sürekli kontrol kurabilen, bu alan üzerinden siyasal hedeflere ulaşmak amacıyla organize ve koordineli askerî operasyonlar yürüten silahlı grubu ifade etmektedir. Bu çerçevede DDSA'ların temel özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır: Dev-

15 Hazen, "From Social Movement to Armed Group", s. 283-285.

16 Hazen, "From Social Movement to Armed Group", s. 296.

17 Mario Diani, "The Concept of Social Movement", *The Sociological Review*, cilt: 40, sayı: 1, 1992, s. 13.

let otoritesi dışında örgütlenmeleri ve faaliyet göstermeleri; siyasal ve askerî hedeflere ulaşmak amacıyla şiddeti sistematik biçimde kullanmaları; askerî eylemlerinin düzensiz bir nitelik taşıması ve amaçlarını gerçekleştirmek üzere yarı kurumsallaşmış bir örgütsel yapıya sahip olmaları.[18]

DDSA'lar genel olarak etnik ve dinî motivasyonlu gruplar olarak iki temel kategoride öne çıkmakta; her iki grup da hem kimlik temsili hem de toplumsal mobilizasyon kapasitesi açısından birbirinden farklı dinamikler sergilemektedir. Bu çerçevede, dinî aidiyetler ve siyasal ideolojiler, bu aktörlerin mücadele çerçevelerini şekillendirmede en az etnik kimlikler kadar belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır.[19] Mishali-Ram'a göre etnik kökenli devlet dışı silahlı aktörler, ortak kimlikler ve tarihsel-toplumsal aidiyetler temelinde şekillenen politik yapılardır. Bu aktörler; ulus, din, dil, ırk, soy, kültür ve tarih gibi temel niteliklerle tanımlanmakta ve genellikle bu nitelikler üzerinden egemen devlet yapılarına karşı silahlı mücadele yürütmektedir. Etnik kökenli DDSA'lar ile mücadele ettikleri devletler arasındaki farklılaşmalar çoğunlukla dört alt kategori etrafında şekillenmektedir: etno-dinsel, etno-kabilevi, etno-ırksal ve etno-ulusal. Bu bağlamda, Güney Afrika'da apartheid rejimiyle çatışan Afrika Ulusal Kongresi (ANC), etno-ırksal bir aktör şeklinde değerlendirilmiştir.[20] Dinî kökenli DDSA'lar ise, kolektif bir dinî kimlik etrafında örgütlenen politik aktörlerdir. Bu yapılar, çatışma içinde oldukları devletlerden inanç sistemi ve dünya düzeni tahayyülü açısından ayrışmakta; egemenlik iddialarını ise ilahi referanslara dayandırmaktadır. Ancak bu örgütlerin atıfta bulundukları dinî normların ve anlayışların farklılık göstermesi, inanç sistemlerine ilişkin algısal

18 Murat Yeşiltaş - Tuncay Kardaş, "Introduction: The Phenomenon of Non-state Armed Actors and Patterns of Violent Geopolitics in the Middle East", Murat Yeşiltaş - Tuncay Kardaş (der.), *Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Strategy*, Palgrave Macmillan, Cham/İsviçre, 2018, s. 6-10.

19 Belgin San-Akca, "States and Nonstate Armed Groups (NAGs) in International Relations Theory", *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, Ağustos 2022, s. 9.

20 Meirav Mishali-Ram, "Powerful Actors Make a Difference: Theorizing Power Attributes Of Nonstate Actors", *International Journal of Peace Studies*, cilt: 14, sayı: 2, 2009, s. 60.

ayrımlarda ortaya çıkan çeşitliliği de yansıtmaktadır. Özellikle 1980'lerden itibaren birçok devlet dışı silahlı örgüt, dinî argümanları silahlı direnişin temel çerçevesi olarak benimsemeye başlamış; ancak dinî söylem ile siyasal hedefleri farklı biçimlerde harmanlamışlardır. Bu bağlamda, Hizbullah ile El-Kaide gibi iki önemli dinî DDSA'nın hem fikrî yönelimlerinin hem de metodolojik yaklaşımlarının neredeyse taban tabana zıt iki yolu temsil etmesi, dinî inançlardaki algısal çeşitliliğinin, dinî kökenli DDSA'lar arasındaki farklılıkları anlamak açısından ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, etnik ya da dinî kökenli olsun, hiçbir devlet dışı silahlı aktörün toplumsal ve siyasal bir boşlukta doğmadığını özellikle vurgulamak gerekmektedir. Bu bağlamda, Ortadoğu'daki DDSA'ları inceleyen Yeşiltaş ve Kardaş'ın çalışması, bu tür aktörlerin yükselişine neden olan dört temel yapısal faktöre dikkat çekmektedir: *a)* devlet yapısının zayıflaması ya da çökmesi, *b)* toprak üzerinde hak iddiası, *c)* bölgesel bağlamın etkisi ve *d)* askerî dış müdahaleler. Buna göre, devletin otoriter yapısının giderek daha baskıcı ve dışlayıcı bir nitelik kazanması, toplumsal taleplerin sistem dışına itilmesine yol açmakta; bu da devletin güvenlik sağlama ve siyasal temsiliyet sunma kapasitesine inancı zayıflatmaktadır. Siyasi meşruiyetin aşınması, alternatif otorite arayışlarını tetiklemekte ve devletin sunduğu "normatif" çerçeve, yerini kimlik temelli silahlı örgütlenmelere bırakmaktadır. Toprak, yalnızca güvenli bir sığınak sağlamaktan öte, siyasal aidiyetin ve alternatif egemenlik iddialarının mekânsal ifadesi hâline gelmektedir. Bölgesel düzlemde yaşanan güç mücadeleleri ise, bu aktörlerin örgütsel kapasite kazanmasında ve meşruiyet üretmesinde belirleyici olmakta; dış aktörlerin vekil güçler üzerinden yürüttüğü müdahaleler, DDSA'ların konsolidasyon süreçlerini hızlandırmaktadır.[21]

Söz konusu yapısal dinamikler yalnızca Ortadoğu'ya özgü olmayıp, Afrika bağlamında da büyük ölçüde karşılık bulmaktadır. Post-kolonyal dönemde kurulan pek çok Afrika devleti, kurumsal zafiyetler ve siyasal meşruiyet krizleriyle karşı karşı-

21 Yeşiltaş - Tuncay Kardaş, "Introduction", s. 10-14.

ya kalmış; merkezî yönetimlerin kamu hizmeti sunumundaki yetersizlikleri ile belirli grupları dışlayıcı politikaları, devletin halk nezdindeki temsil kabiliyetini aşındırmıştır. Bu durum, hem etnik hem de dinî temelli alternatif siyasi ve askerî yapılanmaların yükselmesine zemin hazırlamıştır. Devletin sınırları içerisinde etkin bir otorite tesis edememesi, silahlı aktörlerin belirli bölgeleri fiilen kontrol altına almasına ve bu alanlarda alternatif düzenler kurmasına neden olmuştur. Ortadoğu'da olduğu gibi Afrika'da da toprak, sadece fiziksel bir kontrol alanı değil, aynı zamanda siyasal özneliğin ve egemenliğin yeniden inşa edildiği bir mekân olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda kitapta ele alınan silahlı aktörler, söz konusu yapısal faktörler ışığında analiz edilmiş; yeri geldiğinde toplumsal yapılardan terör örgütlerine dönüşen süreçleri inşa eden siyasal-toplumsal bağlamlar ayrıntılı şekilde ortaya konmuştur. Ayrıca, tüm aktörlerin güncel faaliyetleri ve izledikleri politikalar sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Vaka Seçim Kriterleri ve İncelenen Devlet Dışı Aktörler

Afrika genelinde devlet dışı aktörlerin sayıca fazlalığı ve yapısal çeşitliliği, bu çalışmada tüm kıta genelini kapsayan bir değerlendirmeyi teknik olarak imkânsız hâle getirmektedir. Bu nedenle, kapsamı daraltmak amacıyla çalışmanın coğrafi odağı Kuzey Afrika, Sahel bölgesi ve Afrika Boynuzu olarak belirlenmiştir. Bu üç bölge, hem tarihsel olarak hem de güncel bağlamda devlet dışı aktörlerin en yoğun ve etkili şekilde faaliyet gösterdiği topraklar olarak öne çıkmaktadır. Seçilen coğrafi odak, kıta genelindeki temsiliyeti korurken, aynı zamanda karşılaştırmalı analiz yapılabilmesine de imkân tanımaktadır. Bu sınırlı coğrafi çerçeve içerisinde yer alan devlet dışı aktörler, hareket biçimleri, motivasyon kaynakları ve örgütsel kapasiteleri dikkate alınarak yukarıda belirtilen dört temel kategori altında sınıflandırılmıştır.

İlk kategorideki Adalet ve İhsan Hareketi (Fas), Nahda Hareketi (Tunus) ve Müslüman Kardeşler (Mısır), silahlı mücadele yerine örgütlü toplumsal faaliyet, sivil mobilizasyon ve kurumsal siyaset alanlarında varlık gösteren hareketlerdir. İslâmî bir fikrî ve ideolojik tahayyüle sahip olan bu yapılar, şiddetle arasına mesafe koymaya dikkat ederek meşru siyasal taleplerle kamuoyu oluşturma stratejisiyle hareket etmekte ve bu bağlamda toplumsal hareket kategorisinde değerlendirilmektedir. İkinci kategoriyi oluşturan Eş-Şebab (Somali, Etiyopya, Kenya), Boko Haram (Nijerya, Nijer, Çad, Kamerun), Batı Afrika Eyaleti İslam Devleti (Nijerya, Nijer, Çad), Mağrip El-Kaidesi (Cezayir) ve İslam ve Müslümanları Destekleme Cemaati (Mali, Burkina Faso ve Nijer) gibi örgütler ise, dinin radikal ve yanlış algılanışları etrafında ideolojik çerçevesi şekillenmiş, açıkça silahlı mücadeleyi yöntem olarak benimsemiş yapılardır. Bu gruplar, dinî referanslarla meşruiyet arayışı güderken, devlet yapılarına doğrudan meydan okuyan alternatif düzen kurma hedefleri doğrultusunda yoğun şiddet içeren eylemlerde bulunmakta ve sivilleri de hedef alan terörist saldırılarda bulunmaktadır. Ayrıca, sınır aşan faaliyet alanları sayesinde Afrika'daki bölgesel güvenlik krizlerinin ana aktörleri hâline gelmektedir. Bu nedenle, aynı coğrafyada faaliyet göstermelerine ve tarihsel olarak aynı örgütsel yapıdan türemelerine rağmen, Boko Haram ile Batı Afrika Eyaleti İslam Devleti bu çalışmada birbirinden bağımsız yapılar olarak ele alınmış; güvenlik bağlamında ortaya koydukları farklı tehdit düzeyleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Üçüncü kategori olan etnik motivasyonlu devlet dışı silahlı aktörler ise; Polisario Cephesi (Batı Sahra/Fas-Cezayir), Azavad Ulusal Kurtuluş Hareketi (Mali) ve Oromo Kurtuluş Ordusu (Etiyopya), şeklinde temsil edilmektedir. Bu gruplar, temelde etnik kimlik, bölgesel aidiyet veya tarihsel dışlanmışlık gibi faktörlerle şekillenmiş olup, çoğunlukla ayrılıkçı talepler veya bölgesel özerklik istekleri doğrultusunda siyasal ve askerî faaliyetler yürütmektedir. Dördüncü kategorideki Hızlı Destek Güçleri (Sudan) ve Libya Ulusal Ordusu (Libya) gibi aktörler ise, silah gücüyle iktidarı ele geçirmeye çalışan, önemli kısmını

eski ordu ya da devlet destekli paramiliter güçlerin mensuplarının oluşturduğu yapılardır.

Sonuçta, kitaptaki13 devlet dışı aktör ile hem temsil ettikleri farklı mücadele biçimleri hem de coğrafi çeşitlilik açısından dengeli bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım, yalnızca bölgesel güvenlik dinamiklerinin kavranmasına değil, aynı zamanda devlet dışı aktörlerin ideolojik ve yapısal evrimlerinin anlaşılmasına da katkı sunmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFRİKA BOYNUZU VE SAHEL BÖLGESİNDEKİ DEVLET DIŞI AKTÖRLER

EŞ-ŞEBAB: İSLAMİ HAREKETTEN TERÖR ÖRGÜTÜNE UZANAN YOL

KEMAL İNAT

Giriş

Somali siyasetinde oldukça önemli bir rol oynayan Eş-Şebab örgütü, 2004 yılında kurulan İslami Mahkemeler Birliği (İMB) içinden doğmuş ve 2006 yılından itibaren adından söz ettirmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda farklı İslamcı grupların birleşmesiyle kurulan El-İttihat El-İslamiyye'nin (EİEİ) kadroları hem İMB'nin hem de Eş-Şebab'ın ortaya çıkmasında önemli rol oynadıkları için Eş-Şebab'ın kökeninde Somali İslami hareketinin olduğunu söylemek mümkündür.[1] Temel hedefini Somali'nin yabancı işgalinden kurtarılması ve İslam kurallarına göre yönetilmesi olarak açıklayan örgüt, ayrıca bugün Etiyopya, Kenya ve Cibuti sınırları içinde kalan Somalililerin yaşadığı toprakları da Somali sınırlarına katma amacına sahiptir. 2012 yılında El-Kaide'ye biat etmesinin ardından küresel düzlemde El-Kaide'ye benzer hedeflere (ABD ve İsrail karşıtlığı gibi) sahip olduğunu açıklasa da Eş-Şebab'ın etki alanı Somali ve başta Kenya olmak üzere bölge ülkelerinde gerçekleştirdiği saldırılarla sınırlı kalmıştır. Somali vatandaşları dışında bazı İslam ülkelerinden ve ABD gibi Batılı ülkelerdeki Somali kökenlilerden yabancı savaşçılara da sahip olan örgüt, ABD tarafından 2008 yılında terörist örgüt olarak nitelendirilmiştir. Temmuz 2010'da Uganda'nın başkenti Kampala'da gerçekleştirdiği sivilleri hedef alan saldırıda 74 kişiyi öldüren Eş-Şebab,

1 Stig Jarle Hansen, *Al-Shabaab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group*, Oxford University Press, 2013, s. 21-29.

bu saldırıyla birlikte eylemlerini Somali dışına genişleterek uluslararası bir terör örgütüne dönüşmüştür.[2]

Bazı dönemlerde Somali'de başkent Mogadişu dâhil olmak üzere çok geniş alanları kontrol edecek kadar güçlenen Eş-Şebab, özellikle Etiyopya ve Kenya gibi komşu ülkelerin askerî müdahaleleri ve Amerikan hava saldırıları sonrasında etki alanının önemli kısmını kaybetmiştir. Bu ülkelerin yanında Afrika Birliği askerlerinin de katılımıyla geniş bir koalisyonun kendisini ortadan kaldırmak için ortak hareket etmesine rağmen hayatta kalmayı başaran örgüt hâlen binlerce silahlı militana sahiptir ve Somali'nin orta ve güney kısmında bazı bölgeleri kontrol altında tutmaya devam etmektedir. Selefi radikal bir düşünceyle ortaya çıkan örgütün ideolojisinin şekillenmesinde, Afganistan'da savaşmış mensuplarının yanında biat ettiği El-Kaide'nin de rolü olmuştur. El-Kaide'ye tabi olmasının ardından örgüt, hedefini Doğu Afrika'da bir İslam halifeliği oluşturmak şeklinde genişletmiştir.[3]

Somali'de uzun süren bir kaos ve istikrarsızlığa son verme hedefiyle ortaya çıkan İMB'nin içinden doğan Eş-Şebab örgütünün yabancı işgalcilere ve içerideki savaş ağalarına karşı mücadele ederken nasıl sivilleri de hedef alan bir terör örgütüne dönüştüğü sorusunun cevaplanması bu makalenin temel hedeflerinden birisidir. Bu konuda altı çizilmesi gereken en önemli nokta, Etiyopya ve Kenya gibi komşu ülkelerin ve ABD'nin Somali'ye yönelik askerî müdahaleleri ile El-Kaide'nin bu ülkeye nüfuz etmesinin, Eş-Şebab'ın radikalleşmesinde ve bir terör örgütüne dönüşmesinde belirgin rol oynadıkları gerçeğidir.

2 Dustin Dehéz, "Vom regionalen Aufstand zur Terrororganisation? Al-Shabaab nach den Anschlägen in Uganda", ISPK (edit), *Jahrbuch Terrorismus 2010*, vol: 4, 2010, s. 215-228.

3 Murat Yeşiltaş ve Felix Shihundu, "From 'Roving' to 'Stationary' Actors: Understanding the Territorial Logic of Al Shabaab in Somalia", *African Security*, 17:1-2, s. 26.

Eş-Şebab'ın Kuruluşu ve İdeolojisi

Eş-Şebab'ın kuruluşunda ve bugünkü kimliğine ulaşmasında beş temel faktörün rol oynadığını söylemek mümkündür. Her şeyden önce Somali'de özellikle 1991 yılında 22 yıllık Siad Barre yönetiminin devrilmesinin ardından yaşanan iç çatışmalar, kaos ve istikrarsızlık Eş-Şebab'ı ortaya çıkaran şartları doğurdu. İkinci olarak, Eş-Şebab, Somali'de bu kaos ve hukuksuzluğu ortadan kaldırmak ve insanlara en çok ihtiyaç duydukları güvenliği sağlamak için kurulan İslami Mahkemeler Birliği'nin silahlı gençlik kanadı şeklinde ortaya çıktı. Üçüncü olarak, Eş-Şebab'ın ideolojisinin şekillenmesinde Somali İslami hareketi tarihinde önemli yeri bulunan El-İttihat El-İslamiyye grubunun etkisi oldu. Dördüncü olarak, İslamcı İMB'nin yükselişini kendisi için tehdit gören Etiyopya'nın 2006 sonunda Somali'ye askerî müdahalede bulunması Eş-Şebab'ın hem eylem tarzını hem de ideolojisini etkiledi. Kenya'nın 2011'deki askerî müdahalesinin de aynı sonuçları ürettiği söylenebilir. Son olarak, 2008'den itibaren El-Kaide ile kurduğu ilişki ve 2012 yılında bu örgütle birleşmesi de Eş-Şebab'ın ideolojisini ve eylemlerini derinden etkiledi.

1991 yılında Siad Barre'nin diktatörlüğünün bir iç savaşın ardından sona ermesi, Somali'nin daha büyük bir kaosa sürüklenmesinin yolunu açarken, Barre yönetimi sırasında izlenen baskı ve şiddet politikaları Eş-Şebab'ı ortaya çıkaran şartların hazırlanması açısından önemlidir. Barre'nin baskı politikaları Somali içinde İslamcı hareketlerin güçlenmesine yol açarken, onun devrilmesinden sonra oluşan kaos ve şiddet ortamı ile bu kaosu sonlandırmak üzere yapılan dış müdahaleler de halkın İMB gibi istikrar sağlamayı vadeden güçlere sempatiyle bakması sonucunu doğurmuştur. Barre yönetimine karşı kurulan iki İslamcı örgüt Vahdet Eş-Şebab ile El-Cemaat El-İslamiyye'nin 1984 yılında birleşmesi sonucu oluşan EİEİ, Vahhabi-Selefi ideolojiyi benimsemiş bir örgüttü. Barre'nin baskıcı yönetimini devirmeyi ve Somali'yi İslami bir devlete dönüştürmeyi hedefleyen EİEİ, savaş ağalarının ve yabancı müdahalelerin etkin olduğu 1990'ların kaos ortamında etkisini büyük

ölçüde yitirse de, bu hareketin mensupları daha sonra İMB ve Eş-Şebab'ın kurulmasında önemli rol oynamışlardır.[4]

EİEİ kadrolarında bulunmuş İslamcıların yerel bazı iş insanlarının ve toplum önderlerinin desteğiyle şehirlerde yaşanan cinayet, gasp ve tecavüz gibi suçları engellemek için kurdukları birbirinden bağımsız ilk yerel mahkemeler 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Zamanla bunların yaşadıkları bölgelere istikrar getirdiğini gören halkın desteği sayesinde güçlenen ve sayıları artan mahkemeler, 2004 yılında Hasan Dahir Aveys ve Şeyh Şerif Ahmed gibi İslamcı isimlerin öncülüğünde birleşerek İMB'yi oluşturdular.[5] Eş-Şebab ile birlikte etkili bir askerî güce de kavuşan İMB, kısa süre içinde Mogadişu'yu savaş ağalarından ve çetelerden temizleyerek uzun süre aradan sonra şehre düzen getirmiştir. Halkın desteği ve Eş-Şebab ile diğer silahlı unsurlarının başarısıyla hızlı bir şekilde etki alanını genişleten İMB, 2006 sonuna gelindiğinde Somali'nin orta ve güney kesiminin yaklaşık yüzde 90'ını kontrol altına almıştır. İMB'nin İslamcı ideolojisinden rahatsız olan ve Etiyopya sınırları içinde Somalilerin yaşadığı bölgelere yönelik yayılmacı hedeflere sahip olduğundan endişe eden Addis Ababa yönetiminin Baidoa merkezli Geçici Federal Hükûmeti (GFH) koruma gerekçesiyle 24 Aralık 2006'da başlattığı askerî müdahaleyle İMB'nin ilerleyişi ve kontrol ettiği bölgelerde sağladığı istikrar da sona ermiştir. Etiyopya'nın müdahalesi, İMB'nin sonunu getirirken ondan daha radikal Eş-Şebab'ın yükselişi sonucunu doğurmuştur.[6]

İMB'nin silahlı gücü olarak ortaya çıkan Eş-Şebab'ın kısa süre içerisinde yükselerek İMB'yi de gölgede bırakması Somali'deki sürekli istikrarsızlık ve şiddet ortamıyla açıklanabilir. İMB, savaş ağalarının ve silahlı çetelerin terörize ettiği

4 Jon Abbink, "The Islamic Courts Union: The ebb and flow of a Somali Islamist movement", Stephen Ellis vd. (edits), *Movers and Shakers, Social Movements in Africa,* s. 96-97; Rob Wise, "Al Shabaab", *Center for Strategic and International Studies*, Temmuz 2011, s. 3.

5 Cedric Barnes ve Harun Hassan, "The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts", *Journal of Eastern African Studies*, 1:2, s. 152-153; Abbink, s. 97-98.

6 Dirk Baehr, "Die somalischen Shabaab-Milizen und ihre jihadistischen Netzwerke im Westen", *KAS Auslandsinformationen*, Ağustos 2011, s. 24-25.

halk nezdinde kabul görmüştü ancak istikrarı sağlama işlevini yerine getirebilmesi için silahlı güce ihtiyacı vardı. Bu silahlı gücün önemli bir kısmını oluşturan Eş-Şebab hızla yükselerek özellikle başkent Mogadişu'da en etkili silahlı aktör hâline gelmiştir. Etiyopya ordusunun müdahalesi ile İMB, Mogadişu ve kontrol ettiği diğer şehirlerde etkisini yitirirken Eş-Şebab da bu müdahaleden büyük zarar görmüştür.[7] Ancak Etiyopya ordusu ve Afrika Birliği misyonu AMİSOM birliklerinin desteklediği GFH, Mogadişu ve ülkenin orta ve güney bölgelerindeki diğer büyük şehirleri ele geçirerek İMB'nin işlevini tamamen kaybetmesine yol açarken Eş-Şebab'ın yeni şartlara ayak uydurarak gerilla savaşına yönelmesi onu Somali'deki en etkin muhalif silahlı güç konumuna getirmiştir. İMB'nin Şeyh Şerif Ahmed gibi görece daha ılımlı liderleri ülke dışına kaçarken geriye Aden Hashi Ayro gibi daha katı bir ideolojiye sahip Eş-Şebab kadrosunun kalması, Etiyopya işgalinin Somali'deki İslamcı muhalefeti sadece eylem yöntemleri açısından değil aynı zamanda ideolojik açıdan da radikalleştirmesi sonucunu doğurmuştur.[8]

Bölgenin en etkili ordularından birine sahip Etiyopya işgaline karşı direnebilmek için gerilla savaşını seçen Eş-Şebab, bir yandan da Ogaden sorunu sebebiyle Somali halkı tarafından "ulusal düşman" görülen bu ülke ordusuna ve onun tarafından desteklenen GFH'ye karşı mücadelesini bir tür ulusal kurtuluş mücadelesi olarak anlatarak halkın desteğini elde etmeye çalışmıştır.[9] Bölgede savaş gemileri konuşlandıran ve sık sık hava saldırıları düzenleyen ABD'nin de desteğini alan Etiyopya, müdahale öncesinde de Somali topraklarının bir kısmını gasp etmiş devletlerden birisi olarak görüldüğünden, Eş-Şebab'ın bu söyleminin halkta karşılık bulduğu söylenebilir. Daha sonra 2011 yılında Kenya ordusunun Etiyopya'ya benzer sebeplerle, GFH'yi desteklemek ve Eş-Şebab'ı ortadan kaldırmak gerekçe-

7 Muhammed Karakuş, Survival Strategies of Non-State Armed Groups (NSAGS): *A Comparative Analysis of Hay'at Tahrir Al-Sham, Boko Haram and Al-Shabaabs*, Doktora Tezi, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*, 2022, s. 126-127.

8 Wise, s. 4.

9 Yeşiltaş ve Shihundu, s. 24-25.

Afrika, günümüzde çoğunlukla Küresel Güney, iç savaşlar, süregelen darbeler, sömürülen zenginlikler, yolsuzluklar ve postkolonyalizm kavramları etrafında tartışılmaktadır. Ancak kıtanın toplumsal dokusunu şekillendiren dinamikler, yeni siyasal aktörler ve değişen güç ilişkileri çoğu zaman yeterince incelenmemektedir. Oysa Afrika'yı anlamak, yalnızca krizlerin ve çatışmaların kıtası olarak görmekten öte; kendi aktörleri, örgütleri ve toplumsal hareketleriyle dönüşen bir siyasal alan olarak ele almayı gerektirir.

Kemal İnat ile Talha İsmail Duman'ın editörlüğünü üstlendiği *Afrika'da Devlet Dışı Aktörler Yıllığı 2025*, Kuzey Afrika, Sahel ve Afrika Boynuzu bölgelerindeki devlet dışı aktörlere odaklanan yeni bir serinin ilk eseri olma özelliğini taşıyor. Çalışmada söz konusu bölgelerdeki devlet dışı aktörlerin hangi şartlarda ve nasıl kuruldukları, geçen zaman içinde hangi aşamalardan geçtikleri ve bazılarının nasıl terör örgütlerine dönüştükleri inceleniyor. Ele alınan devlet dışı aktörler çok geniş bir yelpazeden seçildi. Aralarında devlete ve hatta küresel düzene meydan okuyan ve bunu teröre başvurarak yapanlar olduğu gibi şiddete başvurmadan toplumu etkilemeyi ya da dönüştürmeyi hedefleyen toplumsal hareketler de var.

Afrika'yı daha yakından tanımak için kapsamlı bir bakış sunan yıllığa Kemal İnat, Talha İsmail Duman, Muhammed Yasir Bodur, Vahap Yıldız, Mahmut Cihat İzgi, Melih Yıldız, İsmail Öztürk, Muhammad Soliman Alzawawy, Hatice Rumeysa Dursun, Abdüssamet Pulat, Mustafa Yasir Kurt, Furkan Polat ve Berkan Özgür makaleleriyle katkıda bulundu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğrudan ya da dolaylı etkide bulunduğu coğrafyadan seçilen devlet dışı aktörlerin incelendiği yıllık, Türkiye'de hâlen çok zayıf olan Afrika Çalışmaları alanına önemli bir katkı niteliğinde…

45.YIL
pinaryayincilik
pinaryayincilik
pinaryayinlari
9 789753 529846